

Franjo pl. Marković

Životopis

Hrvatski filozof, književnik, filolog te književni i kazališni kritičar Franjo pl. Marković rođen je 26. srpnja 1845. u Križevcima, u plemićkoj obitelji. U Križevcima je završio pučku školu (1854), a potom odlazi u Zagreb te polazi gimnaziju kao pitomac Kraljevskoga plemićkoga konvikta (1854-1862).

Godine 1859. pitomci Konvikta pokrenuli su list »Domovina«, gdje je Marković u desetom broju objavio svoju prvu pjesmu »Noćno pitanje«. Nakon završetka gimnazijskoga školovanja odlazi u Beč gdje studira klasičnu filologiju, slavistiku i filozofiju (1862-1865). U Beču druguje s Ivanom Dežmanom, Augustom Šenoom i Tadijom Smičklasom. Nakon završetka studija (1865) polaže 6. prosinca 1866. ispit iz hrvatskoga i grčkoga jezika za čitavu gimnaziju, a iz latinskoga jezika za niže razrede gimnazije. Krajem iste godine postaje namjesnim učiteljem na gimnaziji u Osijeku. Otuda je, ponajviše zbog političkih razloga, premješten u zagrebačku gimnaziju, gdje predaje od početka listopada 1868. do početka lipnja 1870, kada napušta službu (kao znak prosvjeda zbog toga što je vlada otpustila profesore Vasilja Bratelja i Vatroslava Jagića te ujedno iz solidarnosti s njima). Potom odlazi u Beč na dodatni studij filozofije, gdje sluša Herbartova sljedbenika Roberta Zimmermanna, kod kojega i doktorira 1872. Za boravka u Beču redovito posjećuje kazališta.

Vrativši se u Zagreb, postaje urednik »Vienca« (1872-1873), te najesen ponovno profesor na zagrebačkoj gimnaziji. Godine 1873. ženi se s Dragicom Leitner (1855-1940), koja je bila glazbenica (svirala je glasovir). Nakon vjenčanja putuje sa suprugom po Europi, te na različitim njemačkim i francuskim sveučilištima (u Dresdenu, u Leipzigu, u Berlinu i u Parizu) sluša predavanja iz filozofije. Godine 1874. preuzimlje Katedru za filozofiju na Mudroslovnome fakultetu (obnovljenoga) Sveučilišta u Zagrebu, te bude ujedno i (prvi) dekan toga fakulteta. Iste mu je godine rođen sin Radovan. Pravi član Akademije postaje 1876, a 1881. rektor Sveučilišta. Te je godine, dana 19. listopada, održao znameniti govor (»nastupajućega rektora«) pod naslovom »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, kojim je potaknuo i *de facto* utemeljio istraživanje povijesti hrvatske filozofije, smatrajući i to proučavanje ravnopravnom sastavnicom filozofiranja.

Znatan je i njegov rad u Matici hrvatskoj, a bio je i sarski zastupnik (biran je tri puta: 1881, 1884. i 1887). Godine 1889. pogodio je Markovića težak udarac - u četvrtoj godini života umro mu je mlađi sin Metel. Boravi potom neko vrijeme sa suprugom u Križevcima. Godine 1903. izlazi mu njegovo najpoznatije filozofsko djelo *Razvoj i sustav obćenite estetike*. Nakon odlaska u mirovinu (20. ožujka 1909) priprema objavljivanje svojih radova, no i dalje predaje na fakultetu, tako reći - do kraja života.

Umro je 15. rujna 1914. u Zagrebu.¹

---

¹ O Markovićevu životu i radu vidi potanje u velikoj monografiji Ivana Peklića pod naslovom *Život i djelo Franje Markovića*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - Zavod za znanstveno-istraživački rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima, Zagreb - Križevci, 2014, posebice str. 11-42. Vidi također: Vjekoslav Klaić, »Dr. Franjo Marković«, u časopisu »Vienac«, god. 16., br. 21 (str. 335-337), br. 24 (str. 384-386),

Objavljena djela

Marković je, osim filozofije, pisao i pjesme, spjevove («Kohan i Vlasta», 1868; »Dom i svijet«, 1883),² tragedije (*Karlo Drački*, 1872; *Benko Bot*, 1872; *Zvonimir: Kralj brvatski dalmatinski*, 1877)³ te književne i kazališne kri-

---

br. 38 (str. 608–611), 1884; Branko Vodnik, »Franjo Marković«, u časopisu »Savremenik«, god. 1., knj. 2. (str. 81–96), knj. 3. (str. 161–178), 1906; Ljuboje Dlustuš, *Dr. Franjo Marković: Njegov život i rad*, Izvanredno izdanje Kluba hrvatskih književnika u Osijeku, Osijek, 1915; Krsto Pavlečić, *Život i pjesnička djela Franje Markovića*, Matica hrvatska, Zagreb, 1917; Albert Bazala, *Filozofijski portret Franje Markovića*, u *Radu JAZU*, knj. 224., 1921, str. 221–312 (i kao knjiga: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1974); Antun Barac, »Članak o Franji Markoviću«, u knjizi *Članci o književnosti*, Binoza, Zagreb, 1935, str. 9–52; Ivan Cehok, »Franjo Marković«, u knjizi Franjo Zenko, *Novija brvatska filozofija*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 31–45 (*Hrestomatija filozofije*, sv. 10.); Vladan Švacov, »Franjo Marković«, u časopisu »T & T«, god. 1., br. 2, 1995, str. 27–47; Valentina Papić Bogadi – Ivan Peklić, »Kazališna umjetnost i Franjo Marković, s posebnim osvrtom na recepciju u novinama na njemačkom jeziku«, u časopisu »Podravina«, god. 11., br. 21, 2012, str. 77–97, posebice str. 77–85. Puni se zapis knjigopisne jedinice može naći na kraju ovoga pogovora u popisu pod naslovom »Ostala uporabljena djela«.

² Vidi npr. Dunja Fališevac, »Epika Franje Markovića: (Između tradicije i inovacije)«, u zborniku *Razdoblje realizma u brvatskoj književnosti i kazalištu*, HAZU – Književni krug, Zagreb – Split, 2000, str. 31–50 (*Dani Hvarškoga kazališta*, sv. 26.). Vidi k tomu i predgovor Milana Ogrizovića drugomu izdanju *Doma i svijeta* (Izvanredno izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1923, str. 3–26); potom predgovor Nikole Andrića petomu izdanju spjeva *Kohan i Vlasta* (Izvanredno izdanje »Matice hrvatske«, Zagreb, 1923, str. III–XXI); te predgovor Antuna Barca, pod naslovom »O Markovićevu 'Domu i svijetu'«, trećemu izdanju *Doma i svijeta* (Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1948, str. 5–20).

³ Vidi o tome npr. Zoran Kravar, »Ideja drame kod Franje Markovića«, u zborniku *XIX. stoljeće: Eseji i grada o brvatskoj dramu i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1979, str. 201–214 (*Dani Hvarškoga kazališta*, sv. 6), te već spomenuti članak Valentine Papić Bogadi i Ivana Peklića »Kazališna umjetnost i Franjo Marković, s posebnim osvrtom na recepciju u novina-

tike.⁴ Što se pak tiče njegova filozofskoga rada, može se ustvrditi da zauzimalje središnje mjesto u povijesti novije hrvatske filozofije, bolje bi bilo reći - u povijesti hrvatske filozofije pisane hrvatskim jezikom, i to stoga što je gotovo dvadeset godina posve sam, a potom uz pomoć Gjure Arnolda, predavao sve glavne filozofske predmete.

Za Markovića se obično voli reći da je estetičar,⁵ i to herbartovac. Razlog za razumijevanje Markovića (samo) kao estetičara leži vjerojatno u tome što ona filozofska djela koja je objavio za svoga života, pripadaju uglavnom u područje estetike (uzevši u širem smislu; ili pak u područje estetike, znanosti o književnosti, književne kritike i kazališne kritike). Primjerice, već spomenuti »Razvoj i sustav obćenite estetike«, ali i neka druga djela, poput »O baladah i romancah« (1869), »O slavenskih baladah« (1869), »Estetička ocjena Gundulićeva Osmana« (1879-1880), »O dr. Dimitriji Demetru kao dramatiku ilirske dobe« (1885), »O Dubravci, drami Ivana Gundulića« (1888), »Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci« (1899), ili »O tragičnom problemu u Bogović[ev]u 'Stjepanu, posljednjem kralju bosanskom', i u analognih značajih svjetske dramske literature« (1900). Iznimku bi činile rasprave »Filosofijski rad Rugjera Josipa Boškovića« (1887-1888) i »Etički sadržaj naših narodnih poslovice« (1889), te rektorski govor

---

ma na njemačkom jeziku« (u časopisu »Podravina«, god. 11., br. 21, 2012, str. 77-97).

⁴ Za književne kritike vidi npr. Antun Barac, *Hrvatska književna kritika*, Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1938. (posebice treće poglavlje pod naslovom »Franjo Marković (1845-1914)«, str. 40-61), a za kazališne kritike Dunja Tot, »Kazališne kritike Franje pl. Markovića«, u časopisu »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine«, god. 10., br. 19-20, 1984, str. 83-96.

⁵ Vidi npr. Danko Grlić, *Leksikon filozofa*, 2., prošireno izdanje, Naprijed, Zagreb, 1982, gdje se kaže ovako: »Marković, Franjo, estetičar i književnik« (str. 256).

»Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, koji sam već spomenuo.⁶ Novija istraživanja međutim upozoravaju na to da se pri prosuđivanju Markovićeva filozofiranja nije dobro oslanjati samo na djela koja je objavio za života, nego da valja uzeti u obzir i njegovu rukopisnu ostavštinu,⁷ koja je iznimno velika, da ne kažem - golema.⁸

S druge strane, posebno je pitanje koliko je Marković bio herbartovac. Tu je raspru svojedobno otvorio Vladimir Filipović.⁹ Jasno je da se može govoriti o Herbartovu utjecaju na Markovića, ali pri tome ipak treba biti oprezan. Naime budući da je, kao prvi profesor na Katedri za filozofiju, bio svjestan svoje odgovornosti, Marković nije želio nametnuti neku određenu filozofiju koja bi u Hrvatskoj mogla zavladati dugo godina, a nije se htio ni prikloniti nekoj od već izgrađenih filozofskih tradicija, recimo njemačkoj, francuskoj ili engleskoj. Moglo bi se prije reći da je svoju zadaću shvatio »pluralistički«: slušače je naime ponajprije učio (filozofski) misliti, pružajući im opći okvir kao i upoznavanje s različitim filozofskim stajališti-

---

⁶ Jedan oveći odabir Markovićevih objelodanjenih djela, kako književnih, tako i filozofskih, donosim na kraju ovoga pogovora.

⁷ Vidi npr. Srećko Kovač, »Formalizam i realizam u logici: Franjo pl. Marković i Gjuro Arnold«, u časopisu »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine«, god. 18., br. 35-36, 1992, str. 141-182, potom spomenuti članak Ivana Čehoka »Franjo Marković«, u knjizi Franjo Zenko, *Novija brvatska filozofija*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 31-45 (*Hrestomatija filozofije*, sv. 10.), te moju neveliku leksikografsku jedinicu o Markoviću u *Filozofskome leksikonu* (gl. Ur. Stipe Kutleša, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2012, str. 725-726).

⁸ O Markovićevoj rukopisnoj ostavštini, te o tome koji su dijelovi te ostavštine dosad objelodanjeni, vidi u sljedećem poglavlju.

⁹ Vidi Vladimir Filipović, *Franjo Marković - rodoljubni pjesnik i učitelj filozofije: Koliko u filozofiji Herbartovac?*, u časopisu *Prilozi za istraživanje brvatske filozofske baštine*, god. 8., br. 15. - 16., 1982., str. 7 - 24.

ma i strujama, a ostavljajući im pri tome mogućnost da se, nakon što već steknu stanovitu zrelost u svome filozofiranju, priklone onoj filozofiji kojoj se (u sadržajnome smislu) osjećaju najbliži. Utoliko i navedeni herbartizam valja shvatiti posve uvjetno: bilo kao spomenuti opći okvir, bilo pak kao posljedak činjenice da njegova rukopisna ostavština još uvijek nije proučena.¹⁰

Stoga bih se u ovome pogovoru zadržao ponajviše na njegovoj rukopisnoj ostavštini općenito, te posebno na njegovoj rukopisnoj *Etici*. Spomenuo bih prije toga tri bitne osobine Markovićeva filozofiranja u cjelini, koje je, bavimo li se Markovićevim filozofskim spisima, važno držati na umu:

- Ponajprije, Marković ne smatra da je filozofija u nekoj oprjeci s posebnim znanostima, pa utoliko ne uspostavlja među njima jaz, nego drži da posebne znanosti skupa s filozofijom tvore, u određenome smislu, spoznajnu cjelinu. Stoga i filozofiju i posebne znanosti razmatra zajedno, smještajući ih unutar »cjelokupnoga spoznajnog hrama«, koji se po slojevima, poput ljestava, piramidalno uzdiže od logike do filozofije vjere.
- Potom, kako sam već istaknuo, proučavanje povijesti vlastite nacionalne filozofije, u našem slučaju proučavanje povijesti hrvatske filozofije, smatra bitnim dijelom svakoga filozofiranja.
- Napokon, veliku pozornost posvećuje (filozofskom) nazivlju.

---

¹⁰ Vidi o tome i u mome već spomenutom članku o Markoviću u *Filozofskome leksikonu* (glavni urednik Stipe Kutleša, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2012., str. 725).

Potrebno je naime naglasiti da je Marković izvanredno važan kao tvorac hrvatskoga filozofskoga (i ne samo filozofskoga) nazivlja, premda možda ni jedna desetina njegovih nazivaka još uvijek (na žalost) nije postala sastavnim dijelom hrvatske filozofije.

Moglo bi se k tomu reći da je Marković otvarao mnogobrojne putove, nudio različite pristupe, te da je pružao znatno više negoli su njegovi nastavljači umjeli ili željeli prihvatiti.

Rukopisi

U Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, kao i u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU čuva se bogata Markovićeve rukopisna ostavština, a znatan dio te ostavštine čine upravo filozofski rukopisi.¹¹ Među njima se najvećim dijelom nalaze predavanja (ili pripreme za predavanja), različitoga stupnja dovršenosti, što ih je Marković držao svojim slušačima na Sveučilištu sve do odlaska u mirovinu (1909), a povremeno i poslije – tako reći do smrti.

Budući da je Marković predavao gotovo sve filozofske struke, od logike do estetike, te također neke znanosti koje danas ne smatramo dijelovima filozofije, primjerice psihologiju i pedagogiju, a kako se pak za svoja predavanja pismeno pripremao, tj. ili ih je u potpunosti unaprijed sastavljao, ili ih je djelomično zapisivao u obliku

---

¹¹ Prenosim ovdje najvećim dijelom poglavlje pod naslovom »Markovićeve rukopisna ostavština« iz svoga članka »O Markovićevim filozofskim rukopisima u arhivima HAZU«, koji je u tisku, a koji bi trebao izaći u drugome svesku časopisa »Civitas Crisiensis«, što ga objavljuje Zavod za znanstvenoistaživački i umjetnički rad HAZU Koprivničko-križevačke županije u Križevcima.